

TRABAJOS DE LA ACADEMIA VASCA

Euskaltzaindia-ren lanak

ADITZ-AIA

Oraingoan ere ez ote zera berotuko? Onoko auek irakurri ta ixilik egoten aal?

“La complicación del verbo vasco es tan grande que la lengua ha tendido a solucionar una situación caótica”. (56'gn orr.)

“El edificio del verbo vasco puede analizarse, pero sólo trabajosamente, y la fonética de los dialectos, aún insuficientemente estudiada, no nos permite reconstruir con seguridad todas las formas que serían necesarias para explicar su funcionamiento”. (65'gn orr.)

Ikasle bat nizuten Antonio Tovar'en “LA LENGUA VASCA” eskutan illun-illun bi zati oriek erakusten. Min zun aretxek gure aditza alde guzitan ain zail ta egoskor etsia ikusi ta. Berak blokaren orrialde erdia aski aditz osoa *cuadro sinóptico*'n sartzeko ta “situación caótica” noski.

Conjugar un verbo, ponerlo en los distintos modos, tiempos, números y personas ba-da, beintzat, ortxe sartzten berak euskaladitza jokatzeko bear diran gai guziak.

Amaika gauza irakurtzeko jaiok gaituzue ta ara ortik onakoa bestea. Baiona'ko “Chambre de Commerce'k” argitaratu “LE PAYS BASQUE'N”:

“Et le Peuple Basque parle *une langue incompréhensible aux non initiés*, et dont la grammaire est fort compliquée. Langue antique et savante, qui témoigne d'une haute civilisation”. (Claude Farrère, de l'Académie Française).

Ori irakurri ta beste sualdia gure ikastalde langille artan, baiña sailletik argitara irtetzeko uzkur danak.

—Ez al zerate, ba, zeok ere ni bezelaxe euskaladitzaz ongi jantzi? Zergatik zeotako batek erantzun ez?

Bi edo iru urtean ainbeste lan egin, gure aditzaren joeraz jabetu uste, argitara bearra ikusten, eta alare...

Jaun Onak laguntzalle bizkorra ekarri nai gure artera, lan orri lotu baiño len eta orregatik, nonbait, gu len ez asi.

Gaur gure artean dugu lagun ori, aditza-saillean jator lanean, albait laisterren bere irarkolara aditz ori eramateko.

Txukun eta apain auxe erakutsi nai edozeiñi: Zarra ba-da ere ez beintzat izugarri gure aditza.

Edozeiñi, bai. Nornai mintza bai zaizue euskeraren zailtasunaz. Ta aditzari egozten, geienetan, zailtasun ori. Euskerari ordu-erditxo*a* iñoiz opa izan ez dion ausarta, okerrena gure mintzoaz, gure aditzaz iritzia ematen.

Arrotzak egitea ez arritzeko. Geok, euskaldunok eta euskaltzaleok, ez gera ba ari, noiznai ta edonon, *ezin-ikasi*, apaingarria (!) gure mintzoari erasten? On usterik oberenaz geienean. Orrela beste izkuntzen gaiñetik altxatzen dugulakoan. Amaika aldiz bazkatzen bai ditugu gure gogoak aberkoi usaieko gezurrez! Lizardi zanarena duzute azken gogai au, euskerari ezartzen zaion beste apaingarri aizun batetzaz ari zalarik idatzia.

Nork ekingo dio, ba, ain zail azaltzen dioten arloari? Ezin ikasia ba-da, zertako saiatu... Gure erosokeriak orixe nai.

Ikasi dunik ez ote da, ba, iñor? Mintzatzekotan orixe, noski. Bai, ba-dituzute, ta uste baiño geiago izan ere, euskaldun berriak. Donosti'ko ingeniero gazte ezagun-ezagun bat euskaldun egin omen oraindik orain. Ta au aundiena: *bera bakar-bakarrik; irakasterik gabe, alegia*.

Asko ezagutzen al dituzute erdera errez orietan onelakoak?

Liburuetan egindako euskaldun gutxi omen. Ta ortan, benetan, ari izandakorik asko? Emen irakasleok dugu itza, ta nik bezelaxe esango beste guzik: Inguruetakoa erderetan ainbat ba-dirala, araberan, gure izkeran berau liburuetan ikasiak.

Oraingoz erderaz argitara bearra aditzakiko gure lana. Banan-banako batzuk ari zaskizue, bai, eliztia euskeraz ikasten, baiña euskalikastolak izan arte erderari lotu bear ikastaldi geienetan.

Asikiñak, alere, euskeraz eman nai ta orregatik lan au.

Orregatik eta gazte jator batzuen lasapiderako. Beren izkuntzan "*analfabeto*" izan nai ez eta or ari zaskizue idaztiei zerbait eske. Baiña aukera aundirik ere ez egun eta, argitaratzen danari eldu bear eta, lan sakon orietako gertu ez edo... or ikusi ditugu lengoan batzuk kemenak ia galduan. Gerker ta latera ikasi bearrean al dira, ba, gure aditzaz jazteko. Filologo ta orrelakoak darakilzkiten eztabaidak irakurri ta "accusativus casus" ta "ptosis aitiatiké" ta orrelakoak go-

gortxo eragin. “Sufijo ergativo” ta “dativo ético” ta gañontzekoek izutu egin gure “parlante normal”-ak. Bide erosoagorik ez dalakoan, dana bertan bera uzteko zorian gizaxoak.

Ez mutillak, ez. Euskera uts-utsean ari gatzazkizue gu, talde bat, lan ortan ta antolatzen gera euskerak berak ematen dizkigun argibidez. Filoloji ta jakintzaren beste goi-malla orietan orrela ari bear, nonbait, izkerak elkarri alderatu ta...

Bi andereño euskaldun urrena, irakasle berak, Etxaide'ren “DESARROLLO DE LAS CONJUGACIONES EUSKARAS” erakutsiz:

—Au dana sartu bear al dugu buruan?

—Ara: Txikiei irakasten diezuten *sistema de numeración decimal* ori zailla al da? Zortzi, bederatzi urteko mutikoak ederki idazten dizkizue milla ta milloiez osatutako zenbakiak. Alere zeon bizi osoan ari, zenbakiak egin eta egin eta ez zenuteke bukatuko. Ta Etxaide'rena baiño idazti aundiagoa egingo gaiñera. Ezin ortik atera ordea *numeración decimal* ori zailla danik. Ez da? Azalean “Desarrollo” diola ez al duzute, ba, ikusi?

Gure “cuadroa” ikusi ta lasaitu ziran oek ere. Lasaitu berak eta estutu gu. Uste baiño bear aundiagoa bazterretan irakasle aundi orien lanak xe-xe, aia egiñik emateko. Arritzekoa *bachiller* artean bertan. Bakan oso *carreradunetan* ere, izkuntza gaian zerbait ikasia.

Paciente, agente ta recipienteri muxin egiten diote ta... Onak daude auek Orixe'ren “sujeto siente” ta “sujeto objeto” ta, ikasteko. *Paciente* noski! Igualako polita omen *protagonista*. *Paciente*'k gaxoa ekartzen omen burura.

Recipiente ori deituko al dugu *empresario*? Comercio-ikasle batek.

Bai, adiskideak, argiago ba-zaizue, nik.

Agenteri, Señor K atera diote.

Amak ere aia egin ta ematen lenengo janariak aurrari ta or ibilli gaituzue gu ere, luzaro, aditzaz liburuetan ikasi duguna, txigortu, eio, egosi gure barnean, gure gogoan, eta ea aditza-ai guri-guria egiten dugun. Karrera apaiz jauna, Eleizalde ta Azkue batez ere, izan ditugu irakasle. Ta badirudi zerbait iritxi dugula. Ikasleak gogoz iresten digute gure ai ori ta on egiten gaiñera.

Adin ta mailla guzietakoak dituzute ikasleok: 10 urteko Gorkatxo'gandik asi ta “Pastor Anglicano de Dinamarca” gañano ba-duzue auta. Ez, ba, ni 10 urtetan eliztia iñori irakaszaile baiña “al danean al dantxo”. Mutikoa 10 urtetan *instituoan* sartzekotan...

Pastor ori lateraren ondorengoak ikasten ibilki inguruotan eta Urkixo ta Irigarai jaunen bidez nigana iritxi. Sei egunean euskera ikasten zerbait egin al ba'leza! Agiriak antolatzeko sei eguntto bear. Bai egin ere... “todas las formas que serían necesarias para explicar

el funcionamiento del verbo vasco" ederki idatzi zizkizuten beintzat. Dan-danak gero.

Ikastaldietako lenengo alegin guziak ikasleak dakarten aditza-adiera, *concepción* edo dalakoa, aien burutik uxazteko, Euskaladitza ikasteko auxe zaiela oztopo aundiena, berak aitortzen:

"Desde luego que la variedad de signos para lo que nosotros consideramos como una categoría gramatical no es de las menores dificultades del verbo vasco". (Tovar'ek "Lengua Vasca"n.)

"Donostia'n Donosti ta Gorostia'n gorosti".

Zuen *una* jotzen duzuten ori guretzat bi dirala? Bai, ta gure bat, zuentzat *dos*, berriz.

"NOAN BIDEAN GORA-GAIN DEZADAN MENDI"

"VAYA YO CAMINO ARRIBA-GANE LA CUMBRE"

("Barne-muñetan"-etik)

Bi *signo* ditugu, bai: N. D. zuek mailla bateko jotzen duzuten orrentzat. (Zuen batasun ori ere emen beintzat ez oño argi ikusten baiña. A ta E bi dira, noski.)

Errezago alkar artzeko orde-izena erabilliko: Vaya *yo*, gane *yo*, zuek. Noan *ni*, dezadan *nik*, guk. Yo-yo; ni-nik. Zuen bat guretzat bi, beraz.

"NASIRIK NABIL ARAT-ONATA. AIZE-ERROTA BEZELA NARABILZU BETI."

"ANDO TRASTORNADO DE ACA PARA ALLA. AGITAME SIEMPRE COMO A MOLINO DE VIENTO."

Nabil *ni*. Narabilzu *ni*. Ando *yo*. Agítame. *Ni, ni. Yo, me*, orain berriz. Gure bat zuek bi.

Aditzan ere argi asko ikusten euskeraz batasun ori. Nabil, Narabilzu. *N* beti. Erderaz berriz lenengo *N* ordeaz ANDO'ko *O* ta NARABILZU'koaren ordeaz ezer ez.

Adiera, *concepción* edo dalako, erdeldun ori, alde batera utzi bear, beraz, gure aditz-bidetan ibiltzeko. Euskerak berea du ta euskera ikastekotan...

Bestela, berriz ere, ortxe ibilli bearko "nasirik arat onata" "estado caótico" derizkiozuten ortan.

Orra urrengo lan batean azalduko dugun *cuadro sinóptico* edo dalakoa. Ortxe sartuak euskaladitza jokatzeko bear diran itz-zatiak. Baiña ez aztu bera begira ta miatzen astean, gure elburu bakarra aditz-ikasketa erreztea izan dala. Besterik ez.

Ta Binet'ek: "Les idées modernes sur les enfants"—en idatzitako au, gogoan izatea ere on, noski. Pedagogian, ondorioak bakar-bakarrik erakusten dutela irakasbide baten nagusitza ala eza.

NOR	ERRO	ZENBATEKOA	NORI	NORK
N (a - en)			t	t
—			k-n	k-n
D. Z. L.	go kar e. a.	Z	ki	—
G.			o	
Z.			gu	gu
Z. (te)			zu	zu
D. Z. L.			zue	zute
			e	te

Ta bukatzeko azken lerroak, ikastalditan izan ditudan pozaldi aundienetakoa zor diodan Manuel Díaz Rozas jaunari, agerian eskerrik asko esateko.

Egun batzuk ba generamazkin "Círculo Cultural Guipuzcoano"-ko ikastaldi aietan aditza-lanean. Ikasle euskaldun batzuek lelo-lelo ari: ¡Qué difícil! Igarri nion, ez zion onik egiten galiziar jaun jator ari bi ikasle aien jardunak. Ezertxo saiatu gabe ari bai zitzazkizuen. Urrengo egunean an dakar berak egindako kartoizko kurpilla.

—Vamos a ver, señoritas. ¿Qué flexión quieren que formemos? ¿Yo vengo a ellos? Ta kurpiltxoari eragin ta an ageri zan garbi asko kurpillaren utsartetan: NATORKIE.

Eskatu zizkiotan guziak osatu ondoren, auxe erantzi Díaz Rozas jaunak ben-benaz:

—No me van a decir ustedes que lo que es capaz de hacer una máquina tan sencilla es complicado para el cerebro humano.